

FOLKFEST I PINANDE KYLA FÖR ZORN I MORA

”Han målar ju i alla fall så man begriper - kvinnor”

Av Örjan Wallqvist

MORA (ST:s utsände) Kylan pinade i indhyta flickinder röda, alldeles som på en sorntavla, och det gnisslade i fiolsträngarna när 100-årsdagen av Anders Zorns födelse firades med en minnesutställning. Riktigt eniga om vad man skulle fira var man nu inte — dalkarlen, globetrottern, den legendariske livsmannen eller konstnären.

Kulturminister Ragnar Edenman, som invigningstalade, tog för säkerhets skull med alla sidorna hos Zorn och gav till slut ett löfte att lägga på minnet.

Han citerade nämligen fyra rader av sig själv i årets statsverksproposition angående behovet av en standardlyftning för konstnärerna.

Löftet om att minnesdagen skulle bli en fest för hela sällsamsbygden kom inte på skam. I Zornmuseet hade intendanten Erik Forsman just hängt färdigt de 200 konstverken, när han började skaka hand med hedersgästerna.

Det var flera med professors rang, Nils-Gösta Sandblad, Greger Paulsson, Sten Karling och så vidare (men Gerda Boëthius var i Lund hon). Plus lokala prominenter med Zorn-vänner och riksdagsmannen Anders Olsson i spetsen.

Nu är väl frågan om masarna själva är särskilt hemma på Zorn som konstnär — ”det är levnads-sagens och legendens Zorn, dalkar-len, inkomsttagaren och livsjufta-

Statsrådet Ragnar Edenman fäst på Pro Patria-medaljen på Knut Andersson, veteran med 40 års tjänst hos Zorn och Zorngården

ren de beundrar”, försäkrade intendent Forssman. Den här dagen fick besökarna cirkulera mellan de många tavlorna. En ordalman i knätofsar yttrade förlösande om Zorns framgångar: — Man ser ju i alla fall vad det föreställer. Kvinnor...

Det kan man ju hålla med om. Zorn var entydig, både när han hanterade pennan och utövade sin konst på annat sätt. Intendent Forssman ville i sitt hälsningsanförande inte riktigt garantera evigt bestånd åt allt som Zorn utträtt, men det fanns obestridliga höjdpunkter.

LAN TILL MAS

I Mora spelmanslag, som svarade för högtidsmusiken, fanns två ton-

åringar i första ledet, Kerstin Tysk, 15 år, och 16-åriga Gumilla Persson, som hanterade fiolerna med bravur.

Zorn var själv ingen mästare på fiol. Sanningen att säga var det bara Oxbergsmarschen han kunde åstadkomma i rätt tonläge — och följd. Men det var i alla fall han som satte fart på folkmusiken i Dalarna.

I vit långrock och läderförkläde, det är moradräkten för karlar det, steg så storbygmästaren Anders Diös, mas från Uppsala, fram och talade med inlevelse.

Det var nämligen Zorn som lämnade honom pengar för vidareutbildning och det är Diös som byggt Zornmuseet på fru Emmas direkta uppmaning.

Av Diös fick Zornmuseet en historiebok, som också är ett äreminne över fru Emma (även hon fyller 100 år) och Svenska ungdomsringen fortsatte med ett diplom som tack för att man får dela ut Zornmedaljen.

Mera guld fick vaktmästaren Knut Andersson: statsrådet Edenman knäppte med länad säkerhetsnåbanden till Pro patrias stora guldmedalj som tack för 40 års tjänst hos Zorn.

SPELDJÄVUL PA VERNISSAGE

I museet glödde luften av trängsel, och tavlorna fick en extra lyster. Zorns halvsyster Majt Ståbi, 78 år, prominentt gäst i moradräkt, glittrade av glädje när hon skakade hand med gamla vänner och nya, däribland de långväga besökarna Mrs Philippa Zorn Haller och dotter från USA, som är släktingar på farsidan (Zorns far var ju tysk bryggare).

Den gamla damen som uppvakts av systerdottern Anna Skeri, systerdottern Majt Ståbi och systersonen Björn Ståbi, blivande konstnär, kunde faktiskt inte låta bli att stampa takten när Janne Gunnar och hörde fiolstråken och spelmannslaget, björpt av tre karlar från Leksand, kände i med Oxbergsmarschen på nytt, för då hade speljävulen flugit i dem.

Finare vermsgemusik har kanske inte en minnesutställning haft, och Anders Zorn gnolade nog med han också, fast det inte hördes.

ZORN FIRAD I MOSKVA
MOSKVA (TT-Reuters) Ledande personer inom Sovjets kulturella liv samlades på torsdagen i Moskva för att fira 100-årsminnet av Anders Zorns födelse. Representer för svenska ambassaden deltog.

Framför sorntavlan "I fria luften" fattar Kerstin Tysk, 15 år, och 16-åriga Gumilla Persson, t. h., stråkarna för att spela till jubilarens åra.

Tre kvinnor kring Zorn

Och han kopplade också av med vännerna utifrån (han umgicks sällan med folk från orten). — Huset var nästan som en gästgivaregård, så mycket gäster som här fanns, minns hon.

En gång, kom Zorn och Albert Engström ihop sig om vilken korv som var bäst — Alberts Smälandskorv eller Mora-korven som Zorn åt i sin barndom. Då fick jungfru Frida laga ihop ingredienser åt karlarna, som på kvällen blandade och stoppade varsin korv för provtävling.

Men tävlingen blev oavgjord: både Albert och Anders höll styft på att deras korv var den bästa — och jungfrun, stursk kulla till trots, vägrade inte skipa rättvisa den gången.

Bara ett par kvarter från Zorngården i Mora bor 74-åriga Frida Rylander (se bilden), en graciös och vänlig dam som under 15 år, från 1899 till 1914, då hon gifte sig, var husjungfru och alltså hos familjen Zorn. Redan som barn var hon gränne med Zorns och lekkamrat med artistens halvsyster Majt (till på köpet var hon släkt med släkten).

Herr Zorn, det tilltalordet som fru Frida ännu använder, minns hon framför allt som en flitig arbetarkväll, unande sig knappast matraser, men kopplade av med att då och då blåsa en enkel melodistump på den gamla spillopipan, tillverkad i Alvdalen, och det enda instrument han behållit med någon framgång.

Zorn var generös, det kan 66-åriga fru Elin Eriksson intyga. Som rundhyllt och skärkindad 14-årig kulla började hon sitta modell åt artisten och fick 10-20 kronor gången, mycket pengar på den tiden.

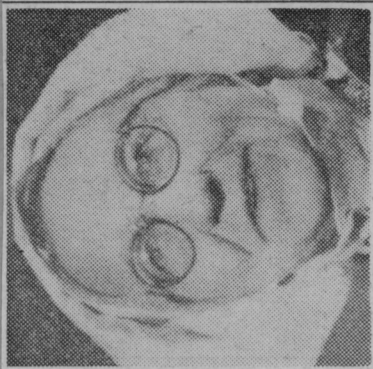
Samarbetet inleddes en vinterdag när Zorn skidade förbi och såg hur Elin och hennes äldre syster Tilda och Selma satt vid fönstret och ritade. Han blev nyfiken, klev in och bad att få titta — och betalade 15 riksdaler på stående fot åt äldsta system som ritat bäst. Under 4-5 år var Elin modell åt Zorn.

— Första tiden var jag förfärligt blyg, allt skulle ju vara naket och det var man ju inte van vid. — Men betalningen var furstlig och Zorn en vänlig och anspråkslös människa, en far nästan för oss tre systertor.

Mest höll man till vid Zorns stuga uppe i Gopsmor, systrarna skrattade, visslade och skojade medan Zorn målade så det brann i penseln. Här gjorde han "Den bräcktliga spången", "De unga hjortarna" och "Morgonbad" med Elin som modell, och "Liten", hans smeknamn på den unga kullen, är även förevigad i "Den unga björken" och som flickan i "Mor och dotter".

Något konstverk fick hon aldrig. — Jag frågade en gång, men då sade Zorn att jag behövde pengar för bättre än konst och så fick det bli.

— Han hade ju råd också. "Mor och dotter" sålde han visst för 40 000 kronor.

En eftermiddag kring sekelskiftet hans halvsysster Majt (de hade samma mor Grudd Anna Andersdotter) ville stå modell för honom. Hon uttryckte sig med att hon inte hade tid, en skidtur väntade — och då blev Anders sur. Han krusade ingen, varken systers eller miljonär, och frågade aldrig någon två gånger om lov. Många har sedan förevigat henne på duk, men aldrig Zorn, "den envise".

Dalkullan Majt, 22 år yngre än brodern, växte upp och levde som ung flicka på Zorngården. Men åldersskillnaden gjorde att han mera blev som en far för henne. Och hon deltog i det glada sällskapsly som Anders och Emma Zorn stod som värdar för.

På gården Ståbiol i Orsa, gården som hennes man Ståbi Per byggde och där hon sedan bott, hänger gästporträtt av Bruno Liljefors, Carl Larsson och många andra — men det är i minnena av Zorn som den gamla damen, nu 78 år, ryngar sig i åsiktet men med pigga ögon och gläckt komihåg, lever.

Hon omger sig med Zorn-minnen, med tavlor, teckningar och etsningar av hans hand. Och hon är alltid klädd i den färgsprakande moradräkten.

Under årens lopp är det hon som förvaltat familjearvet med en tillgivenhet, som inte var obesvarad. Den massiva kryssaren som Zorn sommarid seglade i Stockholms skärgård och gjorde legendariska strandhugg med hos Liljefors och andra kumpaner för att utveckla ett fruktande artistliv m.m. långt från Mora — den var döpt till just "Majt".